

Haziran 2018 – June 2018
CİLT / VOLUME 1 SAYI / ISSUE 1 HAZİRAN / JUNE 2018

Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 2018, 1 (1)

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

© 2018 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

DergiPark
AKADEMİK

bayterekdersisi@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/buaad>

CİLT 1 SAYI 1 YIL 2018 / VOLUME 1 ISSUE 1 YEAR 2018

BAYTEREK

Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

International Journal of Academic Research

Cilt: 1 Sayı: 1 Yıl: 2018 / Volume: 1 Issue: 1 Year: 2018

Editör / Editor: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Editör Yardımcıları / Assistant Editors: **Mehmet ÖZKAYA, Uğur ÜLGEN**

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Publisher Editor: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Redaksiyon / Redaction: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Dizgi / Typographic: **Mehmet ÖZKAYA**

Sayfa Tasarımı / Page Design: **Mehmet ÖZKAYA**

Kapak Tasarımı / Cover Design: **Mehmet ÖZKAYA**

İletişim / Contact Person: **Uğur ÜLGEN**

Dizinlenmektedir / Indexed in: **Google Akademik**

Bayterek Dergisi 2018 yılından itibaren yılda iki defa düzenli olarak yayınlanmaktadır.

Journal of Bayterek is published regularly twice a year since 2018.

Yayın Kurulu / Publication Board*

Dr. Gökhan ARI: Düzce Üniversitesi

Dr. Haluk DUMAN: Aksaray Üniversitesi

Dr. İbrahim DİLEK: Gazi Üniversitesi

Dr. Mehmet AKINCI: Aksaray Üniversitesi

Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU: Mersin Üniversitesi

Dr. Mustafa GÖKÇE: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Yunus GÜNİNDİ: Aksaray Üniversitesi

* Liste isme göre alfabetik olarak oluşturulmuştur. / List is created in alphabetical order

Hakem Kurulu / Reviewers*

Dr. Abdullah KÖK

Dr. Abdulluttalip İPEK

Dr. Abdulvahit SOFİZADEH

Dr. Adem SEZER

Dr. Ahmet MERMER

Dr. Alaattin AKÖZ

Dr. Ali YAKICI

Dr. Alpaslan DEMİR

Dr. Atila KARTAL

Dr. Ayhan BIÇAK

Dr. Aynur KOÇAK

Dr. Aysun YEMEN

Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

Dr. Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI

Dr. Bekir DİREKÇİ

Dr. Betül KERAY DİNÇEL

Dr. Bünyamin TAŞ

Dr. Cihat YILDIRIM

Dr. Dilek CERAN

Dr. Dursun YILDIRIM

Dr. Ekrem ARIKOĞLU

Dr. Eman HAYAJNEH

Dr. Ercan OKTAY

Dr. Eren YÜRÜDÜR

Dr. Erkan SALAN

Dr. Esma ŞİMŞEK

Dr. Eyup AKIN

Dr. Eyüp AKMAN

Dr. Eyüp ŞİMŞEK

Dr. Eyyup YARAS

Dr. Farhod MAKSUDOV

Dr. Fatma AÇIK

Dr. Fatma ÖZKAN

Dr. Figen GÜNER DİLEK

Dr. Gökhan ARI

Dr. Gökhan DUMAN

Dr. Gökhan ÖZSOY

Dr. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI

Dr. Gürsoy AKÇA

Dr. Hakan AKDAĞ

Dr. Hakan KOÇ

Dr. Hakan SELDÜZ

Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU

Dr. Haluk DUMAN

Dr. Hamza KELEŞ

Dr. Haneen ABUDAYEH

Dr. Hasan IŞIK

Dr. Hatice GEDİK

Dr. Hayati BEŞİRLİ

Dr. Ivan FUKALOV

Dr. İbrahim DİLEK

Dr. İbrahim ERDAL

Dr. İhsan KALENDEROĞLU

Dr. İsa ÖZKAN

Dr. İsmet ÇETİN

Dr. Karjavbay Sartkojauli

Dr. Kenan ARIBAŞ

Dr. Kürşat KURTULGAN

Dr. M. Engin DENİZ

Dr. M. Faruk ÖZÇINAR

Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU

Dr. Mehmet AÇA

Dr. Mehmet AK

Dr. Mehmet AKINCI

Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Dr. Mehmet ÇEVİK

Dr. Mehmet Emre ÇELİK

Dr. Melek ÇOLAK

Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU

Dr. Mohammad Nabi SALİM

Dr. Muammer NURLU

Dr. Muhammed BEZİRCİ

Dr. Muhammed SALMAN

Dr. Muhammed AVAROĞULLARI

Dr. Muhammed BAŞTUĞ

Dr. Mustafa BAŞI

Dr. Mustafa GÖKÇE

Dr. Mustafa KIŞOĞLU

Dr. Mustafa TAHİROĞLU

Dr. Mustafa YILDIZ

Dr. Muvaffak EFLATUN

Dr. N. Tayyibe EKEN

Dr. Necmettin AYGÜN

Dr. Nedim BAKIRCI

Dr. Oğuzhan Serdar

KESİCİOĞLU

Dr. Oman DOĞANAY

Dr. Onur Emre KOCAÖZ

Dr. Osman UYANIK

Dr. Ömer ÖZKAN

Dr. Özgür ÖNDER

Dr. Özgür YILDIZ

Dr. Özlem YURT

Dr. Pap NORBERT

Dr. Petr KUÇERA

Dr. Refik TURAN

Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Remzi KUZUOĞLU

Dr. Ruhi İNAN

Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ

Dr. Savaş KARAGÖZ

Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Dr. Serkan Selim ÜKTEN

Dr. Seyfullah YILDIRIM

Dr. Tahsin YILDIRIM

Dr. Turan AÇIK

Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

Dr. Veli Savaş YELOK

Dr. Yalçın DİLEKLİ

Dr. Yılmaz YEŞİL

Dr. Yunus CERAN

Dr. Yunus GÜNİNDİ

Dr. Zahra ABOLHASSANİ

Dr. Zekeriya KARADAVUT

Dr. Zelfira ŞÜKÜRÇİYEVA

Dr. Zeliha SEÇKİN

Dr. Zübeyir OVACIK

* Liste isme göre alfabetik olarak oluşturulmuştur. / List is created in alphabetical order

İletişim Bilgileri / Contact Information

İnternet Adresi / web: <http://dergipark.gov.tr/buaad> ve <http://www.bayterek.org>

E-Posta / E-Mail: bayterekdergisi@gmail.com

Telefon / Phone: +90 (382) 288 3437

Belgegeçer / Fax:

Adres/Address: Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km
68100 Aksaray / TÜRKİYE

Editorial...

Meeting with its readers in the first issue; Bayterek International Journal of Academic Research share review, research and introduction articles of various science fields, especially Social Sciences, Humanities and Administrative Sciences, Educational Sciences and Teacher Training and Philology Core Fields, with open access to the readers in electronic environment. In the first issue, eight articles has been published from various branches of science. Five article in the field of history, the literature 2 article, the political science and the public administration 1 article. We invite scientists in their fields to support our journal and the scientific community with their original articles; hope to meet at our new issue.

Editörden...

İlk sayısıyla okuyucularıyla buluşan BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi; Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler, Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme ile Filoloji Temel Alanları başta olmak üzere çeşitli bilim alanlarının araştırma, inceleme, derleme ve tanıtma içerikli bilimsel çalışmalarını elektronik ortamda açık erişimle okuyucuları ile paylaşmaktadır. İlk sayısında farklı bilim dallarından sekiz makaleyle yayın hayatına başlamıştır. Tarih alanında beş makale, edebiyat alanında iki makale, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında bir makale yer almaktadır. Bilim insanlarını alanlarında özgün makaleleriyle dergimize ve bilim alemine destek vermeye davet ediyoruz; yeni sayımızda buluşmak üzere.

Dr. Onur Alp KAYABAŞI

Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi Editörü | Editor of International Journal of Academic Research

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Editörden / Editorial	1-1
Makaleler / Articles	
Emre GÜLER / Osmanlı Hâkimiyeti Döneminde Türk-Macar İktisadi ve Kültürel İlişkileri.....	1-13
Halil Can AKGÜN / Tatar Halk Efsanelerinde Şürelî Tipi Üzerine.....	14-23
Kübra ESEN / Cemil Meriç'in Eserlerinde Medeniyet, Yabancılaşma ve Aydın Kavramlarının Yorumu.....	24-39
Mehtap MÜÇÜK / Sibiryâ Sahası Türk Destanlarında "Ay"la ilgili İnançlar	40-55
Serap İLKHAN / II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını.....	56-76
Sinan KURT / İslam Kaynaklarına Göre XIV. Yüzyıla Kadar Türkler.....	77-93
İsmail YILDIZ / Tarihte Belge Kullanımında Gerçekçilik ve Talat Paşa'nın Telgrafı Meselesi Örneği.....	94-104
Alisher OCHİLOV / Jewelry Traditions As A Source of Study on The History of Bukhara.....	105-116

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK KADINI (Turkish Woman During The II. Constitutional Period)

Serap İLKHAN¹

MAKALE BİLGİ

Makale Geçmişi
Article History

ÖZ

II. Meşrutiyet Dönemi, Türk modernleşmesinin en önemli aşamalarından biridir. Türk Demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan bu dönem Cumhuriyetin hazırlık safhası olarak değerlendirilmiştir. Meşrutiyetle gelen demokrasi havası içinde feminizm kavramı da toplum yaşantısında etkisini göstermeye başlamıştır. İttihat ve Terakki Partisi kadın meseleleriyle yakından ilgilenmiş, politikalarını da aile kurumu üzerine geliştirmiştir. Aile meseleleri İttihatçıların önderliğinde bir sosyal ve hukuki politika konusu olarak, hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmıştır. İttihatçılar, Avrupa aile yapısının model alınmasına karşı çıkarak Ziya Gökalp'ın mimarı olduğu "milli aile" fikrini uygulamaya çalışmışlardır. Bu sistemle evlilik, yalnızca dinî olmaktan çıkarılmıştır. İttihatçıların bunun için uğraş vermelerinin en öncelikli nedeni değişimin başarılı olmasının yolunun aileden geçtiği düşüncesidir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar, siyasi ve milli meselelerle ilgilenmeleri konusunda teşvik edilmiş, İttihat ve Terakki Partisi'ne bağlı "kadınlar şubesi" kurulmuş ve böylece derneklerin yanı sıra kadınlar, sınırlı da olsa siyasi partilerle ilgilenebilmişlerdir. İttihatçılar, batılı kadınların yararlandıkları haklardan Müslüman Türk kadınının da yararlanması için uğraş vermişlerdir. Bu dönemde kadınların toplum hayatına etkin katılımının temel nedeni Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları gibi peş peşe gelen bir savaş ortamının yaşanması ve bu münasebetle erkeklerin genellikle ordu da görevli bulunmalarıdır. Erkek nüfusun çoğunun cephe de bulunması kadınların çalışma hayatına girerek erkeklerin yerini almasına neden olmuştur. Bu sebeplerle kadınlar silah imalathanelerinde çalışmaya başlamışlar ve ayrıca öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler de edinmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları; Türk Modernleşmesi; Türk Kadını; II. Meşrutiyet

© 2018 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

*Extended Abstract (English)

Summary

II. The Constitutional Period is one of the most important stages of Turkish modernization. This period, which is an important turning point in the history of Turkish Democracy, has been evaluated as the preparation phase of the Republic. The concept of feminism in the democratic atmosphere that came with the Constitution began to show its influence in society. The Party of Union and Progress has been closely involved with women's affairs and has developed its policies on family institutions. Family affairs have been tried under the control of the government as a social and legal policy issue under the leadership of the Unionists.

The Unionists opposed the modeling of European family structure and tried to apply the idea of "national family" that Ziya Gökalp was the architect. With this system, marriage is only derived from being religious. It is a belief that the succession of the first priority cause change for the Unionists to work for it is passed on to the family. II. During the Second Constitutional Period, women were encouraged to deal with political and national affairs, and a "women's branch" affiliated to the Union and Progress Party was established, so that women, as well as associations, could deal with political parties. The Unionists have struggled for the Muslim Turkish woman to benefit from the rights western women enjoy. In this period, the main reason for the active participation of women in the social life is a successive war environment such as Tripoli, Balkan and World War I, and in this connection the men are usually in charge of the army. The fact that the majority of the male population has a façade has led women to take their place by entering the working life. For this reason,

¹Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, serapilkhan91@gmail.com.

women have started to work in weapons manufacturing and have also acquired occupations such as teaching and nursing.

Together with the Tanzimat, there have been significant changes especially in the vicinity of Istanbul, and women have also been affected by this change. Women have started to play piano, dress alfalfa, learn French and sit in furnished houses. Some of the people who were disturbed by these developments reacted to this change. Abdul Hamid's administration has banned Muslim families from holding European nannies, entering European stores, and demanding that women cover their veils even inside cars. In addition, a commission under the chairmanship of the sheikhislam asked girls to close their school of girls teachers by telling them that they were "appetite-enhancing" after 9 years of age and should not go to school after this age, but Abdulhamit found it too.

II. The years 1876-1908, when Abdülhamit tried to continue the Tanzimat reforms, were also referred to as tarihe "repression regime" at the same time. This regime was also declared a constitutional monarchy on July 23, II. The Constitutional Period is one of the most important stages of Turkish modernization. This period, which is an important turning point in the history of Turkish democracy, has also been evaluated as the preparation phase of the Republic. The concept of feminism in the democratic atmosphere that came with the Constitution began to show its influence in society.

II. The Constitutional Period is a stage in which radical changes are made, especially when evaluated in terms of women. Many intellectuals, writers and politicians living in this period were interested in the issue of women. II. There is not a single intellectual and writer who has lived in the Constitutional period and has not been interested in the issue of women, wrote articles about this subject, and has not produced ideas. The reactions of some conservative societies to innovations in the Tanzimat Period were further enhanced by innovations made during this period. There were even rumors that the constitutional monarchy would end the war, and some attacks and violence against women had emerged shortly before the March 31 event. To be more precise, the main goal of political controversy is women who are less powerful. Until the end of the First World War, all the trams, ferrys and other means of transportation were separated by curtains, and on the ferry going to the Bosphorus and the island, women could not go to the grotto. When women were allowed to sit on the deck for the first time, this was welcomed by the female authors.

Keywords: women's rights; Turkish modernization; Turkish woman; II. constitutionalism.

GİRİŞ

Tanzimat ile birlikte özellikle İstanbul çevresinde önemli değişiklikler olmuş, bu değişimden kadınlar da etkilenmişlerdir. Kadınlar, piyano çalmaya, alafranga giyinmeye, Fransızca öğrenmeye ve mobilyalı evlerde oturmaya başlamışlardır. Bu gelişmelerden rahatsız olan bazı kesimler ise bu değişime tepki göstermiştir. Abdülhamit yönetimi ise Müslüman ailelerin Avrupalı dadı tutmalarını, Avrupa mağazalarına girmelerini yasaklamış, kadınların arabaların içlerinde dahi peçelerini örtmelerini istemiştir. Ayrıca bir ara şeyhülislamın başkanlığındaki bir komisyon, kızların dokuz yaşını geçince "iştah kabartıcı" olduklarını söyleyerek bu yaştan sonra okula gitmemelerini söyleyerek, kız öğretmen okullarının kapatılmasını istemiş ancak Abdülhamit bunu fazla bulmuştur. (Akşin, 2014: 156,157).

II. Abdülhamit'in Tanzimat reformlarını devam ettirmeye çalıştığı 1876-1908 yılları, aynı zamanda tarihe "baskı rejimi" olarak geçmiştir. Bu rejime karşı olan Jöntürklerin çabası ile de 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edilmiştir. (Kurnaz, 1991: 47). II. Meşrutiyet Dönemi, Türk modernleşmesinin en önemli aşamalarından biridir. Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan bu dönem Cumhuriyetin hazırlık safhası olarak da

değerlendirilmiştir. Meşrutiyetle gelen demokrasi havası içinde feminizm kavramı da toplum yaşantısında etkisini göstermeye başlamıştır. (Kurnaz, 1995: 353).

II. Meşrutiyet dönemi özellikle kadınlar açısından değerlendirildiğinde köklü değişikliklerin yapıldığı bir aşamadır. Bu dönemde yaşayan birçok aydın, yazar ve siyaset adamı kadın meselesiyle ilgilenmiştir. II. Meşrutiyet döneminde yaşayıp da kadın meselesi ile ilgilenmemiş, bu konu ile ilgili yazı yazmamış, fikir üretmemiş olan tek bir aydın ve yazara rastlanmamaktadır. (Özkiraz, Arslanel, 2011: 3). Tanzimat Dönemi'nde yapılan yeniliklere karşı olan bazı muhafazakâr kesimin tepkileri, bu dönemde yapılan yeniliklerle daha da artmıştır. Hatta Meşrutiyetin tesettüre son vereceği yönünde söylentiler çıkarılmış, ayrıca 31 Mart Olayı'ndan kısa bir süre önce kadınlara yönelik bazı saldırılar ve şiddet hareketleri ortaya çıkmıştır. Daha doğru bir ifade ile siyasi çekişmenin öncelikli hedefi daha güçsüz olan kadınlar olmuştur. I. Dünya Savaşı sonuna kadar bütün tramvay, vapur gibi ulaşım araçlarında kadın ve erkeğin beraber bulunduğu ortamlar perde ile ayrılmış, Boğaziçi ve adalara giden vapurlarda kadınlar güverteye çıkamamıştır. Kadınlara güvertede oturma izni ilk verildiğinde ise bu durum kadın yazarlar arasında sevinçle karşılanmıştır.

I.Meşrutiyet Dönemi Kadın Meselesinin Siyaset ve Çalışma Hayatındaki Yansımaları

II. Meşrutiyet dönemi'nde İttihat ve Terakki Partisi kadın meseleleriyle yakından ilgilenmiş, politikalarını da aile kurumu üzerine geliştirmiştir. Aile, İttihatçıların önderliğinde, bir politika konusu olarak hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmıştır. İttihatçılar, Avrupa ailesi kopyasına karşı çıkarak Ziya Gökalp'ın mimarı olduğu milli aile fikrini uygulamaya çalışmışlardır. Bu sistemle evlilik, yalnızca dinî olmaktan çıkarılmıştır. İttihatçıların bunun için uğraş vermelerinin en öncelikli nedeni değişimin başarılı olmasının yolunun aileden geçtiği düşüncesidir. (Özkiraz, Arslanel, 2011: 4). Çünkü toplumun sosyal dokusunun çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Bu bilinçle hareket eden İttihatçıların, köklü bir değişim politikası uyguladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar, siyasi ve milli meselelerle ilgilenmeleri konusunda teşvik edilmiş, İttihat ve Terakki Partisi'ne bağlı “kadınlar şubesi” kurulmuş ve böylece derneklerin yanı sıra kadınlar, sınırlı da olsa siyasi partilerle ilgilenebilmişlerdir. Örnek vermek gerekirse; Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye Hanım, Osmanlı Demokrat Fırkası ve İttihat ve Terakki Partisi'nde yer alırken, Şerif Paşa'nın eşi Emine Hanım da Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası'nda faaliyet göstermiştir. Fakat tabii ki bu ilgi geniş bir tabana yayılmamıştır.

İttihatçılar, batılı kadınların yararlandıkları haklardan Müslüman Türk kadınının da yararlanması için uğraş vermişlerdir. Bu dönemde kadınların toplum hayatına katılmalarının sebeplerinden biri de Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları gibi peş peşe gelen bir savaş ortamının yaşanması ve bu münasebetle erkeklerin genellikle ordu da görevli bulunmalarıdır. Erkek nüfusun çoğunun cephede bulunması kadınların çalışma hayatına girmesine ve erkeklerin yerini almasına neden olmuştur. Bu sebeplerle kadınlar silah imalathanelerinde çalışmaya başlamış ayrıca öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler edinmişlerdir. (Bulut, 2013: 322). Hastane, postahane, tekel idaresi, laboratuvar vb. işlerde kadın çalışan sayısı artmış; yol yapımı, maden işçiliği, atölyeler, sokak temizliği gibi işlerde de kadınlar çalışabilmişlerdir. 1908 yılı sonrasında kadınların, gıda, dokuma sanayi, kereste imalatı, tütün, sabun, kimya sanayi, matbaacılık gibi alanlarda da çalıştıkları görülmektedir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı itibariyle Osmanlı'nın gelişmiş kentlerinde sanayi iş gücünün %30'unu kadınlar oluşturmaktaydı. Kadın iş gücünün yoğunluğu ise, dokuma ve gıda sanayi ile tarım işletmelerinde görülmektedir. (Özkiraz, Arslanel, 2011: 5). Ayrıca 1913-1914 yıllarından itibaren kadınların memur olarak istihdam edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyelerinden Bedri Osman Hanım memur olarak atanmış ve ilk kadın memur olarak çalışma hayatında yer almıştır. Bu döneme kadar Türk kadını öğretmen olarak görev yapabilmiş ise de bir devlet dairesinde memur olarak hiç yer almamıştı. Ancak bu çalışma hayatına katılma daha çok şehirde yaşayan belirli bir eğitimden geçmiş kadınlar için geçerlidir. Türk kadınının özellikle Anadolu'da tarım alanında ve el sanatlarında zaten ağırlığı bulunmaktaydı. (Demir, 1999: 111). Ayrıca bu dönemde İttihatçılar tarafından Kadınları Çalıştırma Cemiyeti kurulmuş, kadınların çalışma hayatına girmeleriyle birlikte kadın hakları konusunda hukuki tartışmalar başlamış ve bu bağlamda Medeni Kanun gündeme gelmiştir. Bu tartışmaların bir neticesi olarak 1917'de Aile Hukuku Kararnamesi yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kararnameye göre kocanın ikinci bir kadınla evlenebilmesi ilk kadının rızasına bırakılmış, evlilikte belediye nikâhı şartı yasal zorunluluk haline getirilmiştir. (Birecikli, 2008: 219). Böylece kadının aile içerisindeki hukuki hakları yasal güvence altına alınmıştır.

II.İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadının Eğitimi ve Kadınlara Mahsus Cemiyetler: II.

Meşrutiyet Dönemi'nde kadın ve erkek aydınlarının en önemli isteği, kadının da erkekler gibi eğitim hakkından yararlanması olmuştur. Bu dönemde Tanzimat Dönemi'nden itibaren kadınlara tanınan eğitim hakkı daha da genişletilmiştir. Bu alanda amaçlanan değişiklikler, eğitimin yaygınlaştırılması, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, eğitim birliğinin

sağlanmasıdır. Ders programlarında yapılan yeniliklerle de eğitimin dinsel-geleneksel yüzü değiştirilmeye başlanmıştır. (Avcı, 2016: 231). Bu dönemde kadınlar eğitim alanında müfettişliğe kadar yükselebilmişlerdir. Halide Edip, Nezihe Muhittin, Nakiye, Sadiye ve Hatice Hanımlar bunlar arasındadır.

Emine Seher Ali Hanım: “ *Biz Osmanlı kadınları her milletten ziyade maarife muhtacız. Mevcut mekteplerimiz yetersizdir. Biz kadınlar her şeyi erkekler gibi hükümetten beklemeyelim. Hükümetin maarife karşı bütçesi vardır. Bu paradan fazla bir şey veremez. Bu para ise ihtiyacımızı karşılamaz. Bunun için para toplayalım, cemiyetler kurarak mektepler açalım. Hem yalnız İstanbul’u düşünmeyelim. Taşraları düşünelim. Her tarafta kız mektepleri açalım*” (Karagöz, Şanal, 2015: 682). diyerek kız mekteplerinin yetersizliğini, bu yetersizliği ortadan kaldırmak için yapılması gerekenleri belirtilmiş, kadınların bu konuya dikkatlerini çekmeye çalışmıştır.

İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde Avrupa’daki kız okullarının eğitim programları incelenerek ülkedeki kız mekteplerinin eğitim programındaki eksiklikler dillendirilmiş ve bazı derslerin eklenmesi özellikle kadınlar tarafından istenmiştir. Emine Seher Ali Hanım, tarih ders programında konuların milli olmasını, annelerin çocuklarını milli ninni, milli kahramanlık hikâyeleri ile büyütmelerini ve kadınların milli tarihe karşı aşinalık kazandırılmasını önermiştir. (Karagöz, Şanal, 2015: 684).

Bu dönemde kızlar için ilk kez bir yüksek öğrenim kurumu açılmıştır. (Akyüz, 2014: 266). İlk kız idadisi 1911’de İstanbul’da faaliyete başlamıştır. Bu okul 1913’te İstanbul İnas (kız) Sultanisi adını, 1915’te ise Bezmiâlem Sultanisi adını almıştır. Fakat İstanbul dışında inas sultanisi açılmamıştır. Taşra’da ilk kız sultanileri ise 1922 sonunda İzmir’de, Ekim 1923’te Ankara’da açılan kız liseleridir. Meşrutiyet döneminde sultaniler, 5 veya 6 yıllık ilköğretim üzerinde, birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıl olmak üzere öğretim yapıyorlardı. Sultanilere 1911’lerde lise adı verilmesi düşünülmüşse de bu isim ancak 1922 sonundan itibaren kabul edilmiştir. 1915’lerdeki sultanîlerin ders programları tablodaki gibidir. (Akyüz, 2014: 273).

Erkek Sultanîleri		İstanbul Kız Sultanîsi	
Ulûm-i Diniye	Müsellesat-ı Müsteviye	Ulûm-i Diniye	Hendese
Lisan-ı Osmanî	Hendese, Resm-i Hattî	Lisan-ı Osmanî	Kozmografya
Tarih-i Kadîm	Kozmografya	Tarih	İktisad-ı Beytî
Tarih	Mekanik	Coğrafya	Terbiye-i Etfâl
Coğrafya	Mantık ve Felsefe	Malûmat-ı Tabiiye ve	Lisan-ı Ecnebî
Hayvanat	Resim	Sihhiye	Gıma
Nebatat	Arabî	Malumat-ı Hikemiye	Resim
İlm-ül Arz	Farisî	ve Kimyeviye	Terbiye-i Bedeniye
Hıfzı Sıhha	Lisan-ı Ecnebî	Malûmat-ı Ahlâkiye ve	Dikiş, Biçki, Nakış,
Fizik	Terbiye-i Bedeniye	Medeniye	Tabahat
Kimya	Tatbikat-ı Fenniye	Hesap, Cebir	
Cebir,	Usûl-i Defterî Gıma		
Hesab-ı Nazarî			

Tablo 1:Erkek Sultanîleri ve İstanbul Kız Sultanîsi'nin 1915'lerdeki ders programları.

Ne kadar eşitlik sağlanmaya çalışılırsa çalışılsın ders programlarına bakıldığında bile kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanamadığı görülmektedir. Bu tabloda en dikkat çekici olan fark ahlâkın sadece kadınların elde etmeleri gereken bir özellikmiş gibi, bu dersin sadece kızlara verilmiş olmasıdır.

19. yüzyılda eğitim gören Osmanlı Türk kadınları yalnızca resmi ya da özel okullarda yetişmemişlerdir. Örneğin, bu kurumlardan çok daha yaygın ve geleneksel kültürün bir parçası olarak, İstanbul'un muhafazakâr ailelerinin kızlarını eğitmek için bulunmuş başka bir yöntem daha vardır. Mahalle mektebini bitiren ve İnas Rüşdiyelerine devam etmemiş kızlar namuslu olarak bilinen bir kadın ustanın yanında becerikli ev kadınları olarak yetiştirilmişlerdir. Osmanlı Türk kadınının bir diğer eğitim biçimi de konak eğitimidir. Bu sistem entelektüel bir kadın tipi yaratmayı hedeflemiştir. Bu şekilde eğitilen kızların önemli bir kısmı, genellikle bürokrat ve ilmiye sınıfına mensup babaların kızlarıdır. (Ateş, 2009: 20).

Kadın eğitimine yönelik önemli bir çalışma ise, Şehzadebaşı'nda Şehzade Sultan Mehmet Mektebi içinde açılan Türk Kadın Dershanesi'nde kadınlar için Türkçe kıraat, yazı,

imla, tahrir ve edebiyat, Fransızca, Almanca, İngilizce, musiki ve ayrıca istek üzerine özel derslerin verilmesi olmuştur. Türk Kadın Dershaneleri'nde ayrıca konserler ve konferanslar düzenlenmiştir. 4 Nisan 1919'da Darülfünun mezun ve müdavimlerine Kemani Kevser Hanım, Udi Nimet Hanım ve Piyanist Vedat Sabri Bey tarafından musiki konseri verilmiş ayrıca Müfide Ferid Hanım ve Şukufe Nihal Hanım tarafından da kadınlara yönelik konferans düzenlenmiştir. (Karagöz, Şanal, 2015: 686).

Bu dönemde kadınlarımız birçok cemiyet kurmuşlardır. Ancak bu cemiyetler siyasi hak aramaktan çok hayır ve yardım amaçlı olmuştur. Kurulan kadın cemiyetlerinin ilk önceliği ise cephedeki askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım tarafından kurulan ve savaş yaralılarına yardım eden "Cemiyet-i İmdadiye" meşrutiyetin ilk kadın kuruluşudur. (Bulut, 2013: 321).

Bu dönemde kurulan cemiyetler arasında İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti ve Teal-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti yer almaktadır. İttihat ve Terakki Partisi'nin Kadınlar Şubesi, kadınlara yönelik konferanslar vermiş ve yine kadınlara yönelik derneklerin kuruluşuna da destek vermiştir. (Özgiraz, Arslanel, 2011: 5). Ayrıca bu dönemde kurulan cemiyetler arasında hayır cemiyetleri olduğu gibi, feminist hedefleri olan derneklerde vardır. Yine Kadınları Esirgeme Derneği, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti kadınlara yönelik kurulan cemiyetlerdendir.

Teali Nisvan Cemiyeti, Halide Edip Hanım tarafından 1908 yılında kurulmuştur. Bu cemiyet, kadınların seçme ve seçilme haklarının verilmesini savunarak İngiltere'deki kadın hareketi ile de ilişki içerisinde olmuştur. Cemiyet, üyelik için Türkçeyi iyi yazıp okumak, İngilizce derslerine devam etmek gibi koşulları isteyerek üyelerinin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Cemiyetin amacı, ulusal geleneklere bağlı kalarak, kadınların yükselmesini sağlamaktır.

Kadınlara yönelik kurulan cemiyetlerden biri de Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti olmuştur. Bu cemiyet kadın cemiyetleri arasında en radikal olanlarından biridir. Cemiyet, miras, boşanma gibi her türlü konuda kadın-erkek eşitliğini savunmuştur. (Demir, 1999: 110).

III. İkinci Meşrutiyet Dönemi Basınında Kadın: Meşrutiyetin ilk yılları içerisinde yaratılan kısmi özgürlük ortamında kadınlar, yayınladıkları mecmua ve kurdukları cemiyetler aracılığıyla müthiş bir dinamizm yaratmışlardır. 1908 yılında büyük şehirler peçeye isyana hazırlanarak harekete geçmiştir. Nezihe Muhiddin Hanım anılarında, meşrutiyetin ilk iki

yılında kadınların medeniyete yaklaşan kıyafetlerle, bazı koca ninelerin baston tehditlerine rağmen serbestçe dolaşabildiklerini, erkeklerle beraber umumî bahçelere ve tiyatrolara gidebildiklerini ifade etmektedir. Hatta II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar parlamentoya dinleyici olarak girebilmişlerdir.

Bu büyük değişim süreci içinde kadınların dönüşüm sancıklarına şiddetli tepkiler de olmuştur. Nezihe Muhiddin Hanım'ın yukarıda sözünü ettiği sıradan bireylerin tepkilerinin yanı sıra, bu sosyal değişime yönelik itirazlar resmi makamlara yazılı şikâyetlerde bulunma noktasına kadar varmıştır. Bu bağlamda 1908 Eylül'ünde dönemin Şeyhülislâmına bir şikâyet dilekçesi gönderilmiştir. "Mühim Bir Dini Cemiyet" imzasını taşıyan dilekçe mukaddes dinimize karşı taarruz eden kadınların dillerinin kesilmesini, taşlanarak öldürülmelerini talep ediyordu. Yine Sultan Reşat Dönemi Şeyhülislâmlarından Abdurrahman Nesin Efendi, kadınların örtünmesi ile ilgili 1912'de yayınladığı bir beyannamede, modayı takip eden kadınların kıyafetlerini eleştirmiş ve devletin ilerlemesinin gelenek ve adetlerin muhafaza edilmesi ile gerçekleşeceği ifade etmiştir. (Ateş, 2009: 22).

Kadın meselesini halka anlatmak ve bilinçlendirmek adına birçok kitap, makale ve roman yazılmış ayrıca pek çok gazete ve dergi çıkarılmıştır. II. Meşrutiyetten sonra yayınlanan kadın dergilerini, yayın politikalarına ve dünya görüşlerine göre Batıcı ve Türkçü olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür. Batıcı kadın dergileri arasında: *Mefharet*, *Demet*, *Mehasin*, *Kadınlar Dünyası*, *Hanımlar Âlemi*, *Kadınlar Âlemi*, *Osmanlı Kadınlar Âlemi*, *Kadın*, *Genç Kadın*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Musavver Kadın*; Türkçü kadın dergileri arasında; *Kadınlık Hayatı*, *Kadınlık*, *Kadın Duygusu*, *Seyyale*, *Türk Kadını*, *Siyaset*, *Bilgi Yurdu Işığı*, *Bilgi Yurdu*, *Bilgi Mecmuası*, *Genç Kadın* gibi dergiler yer almaktadır.

Türkiye'de kadın dergiciliği alanındaki ilk girişimler, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiş, II. Meşrutiyet döneminde ise epeyce artış göstermiştir. Bu dönemde yayınlanan ilk dergilerden biri de *Kadın Dergisi*'dir. Selanik menşeli olan bu dergi, aynı zamanda burada yayınlanan ilk kadın dergisidir. Her türlü alanda kadının hakkını aramakta olan bu dergi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve yardım cemiyetleri ile de yakın ilişki içinde bulunmuştur. (Aydın, 2009: 150).

Batıcı dergiler arasında en uzun süre yayında kalan Kadınlar Dünyası, diğerlerinden farklı bir içeriğe sahiptir. Dergi, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır. Bu dergi daha sonra Beynelmille Kadınlar Cemiyeti'ni kurmuştur. Türkçü dergiler arasında ise başyazarı Nigar Hanım olan Kadınlık Dergisi öne çıkmaktadır. Çağdaş Türk kadını

yetiştirmeyi amaçlayan dergi özellikle Nigar Hanım'ın dilde sadeleşme hareketine destek vermesi bakımından da önem arz etmektedir. (Özgiraz, Arslanel, 2011: 6).

Kadın dergilerinde kimi zaman erkekler kadın imzası ile yazılar yayınlamışlardır. Bununla amaç, kadınları bilinçlendirmekten öte, kadın hareketlerini kendi belirledikleri çerçeveye sokmaktır. Ancak kullanılan üsluptan yazıyı bir kadının mı yoksa bir erkeğin mi yazdığı anlaşılmaktaydı. Çünkü kadınların yazdıkları yazılar daha samimi, isyan eden, çare arayan bir ifade taşımaktaydı. Erkeklerin yazıları ise, daha bilgiç ve ders verircesine idi. Erkeklerin bu müdahalelerine rağmen kadınlar davalarından vazgeçmemişlerdir. Ancak zaman zaman onlar da erkek imzasıyla yazılar yayınlamışlardır. Kadınları böyle bir davranışa iten sebep ise kadın imzalı yazıların dikkate alınmaması ve yayınlanmasındaki güçlüklerdi. (Çakmak, 2011: 54,55).

Bir başka dergi 1919'da Zekeriya Sertel tarafından yayınlanan ve 17 sayı basılan haftalık ilim ve edebi bir dergi olan Büyük Mecmua'dır. Ulusal kimliğin yayın organlarından olan bu derginin, liberal bir milliyetçilik anlayışı ile hareket etmiştir. (Ateş, 2009: 25).

Kadınlara yönelik çıkarılan yayınlar arasında *Hanımlara Mahsus Gazete* en dikkat çekenidir. Bu gazete, 1 Ağustos 1895'te yayın hayatına girmiş ve kesintisiz olarak 580 sayı yayınlanmıştır. (Gülcü, Tunç, t.y.: 160). Hanımlara Mahsus Gazete'de yer alan "*Kadınların Tahsili 1*" başlıklı yazıda kadınların tahsil ve terbiyesinin erkeklerden aşağı ve önemsiz olarak görülmesinin yanlış olduğu dile getirilmiştir. Bunun sebebi ise kadınların dünyadaki görevlerinin erkeklerin vazifesinden aşağı olmadığı gibi, daha da önemli olduğu şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca kadınların toplumun ve ailenin ilk eğitimcisi olduğu da belirtilmiş, halkın saadeti ve ilerlemesi bilgili ve güzel ahlaklı kadınların varlığına bağlanmıştır. Hanımlara Mahsus Gazete'de yer alan "*Kadınların Tahsili 4*" başlıklı yazıda ise, evlenilecek kadında ilk dikkat edilecek hususun kadının terbiye ve tahsili olduğu söylenmiştir. Nigar Hanım, saadetin servette değil görgü ve ahlakta olduğunu söyleyerek bu konuda kadınların talim ve terbiyesine dikkat çekmiştir. (Karagöz, Şanal, 2015: 680).

Diğer yandan bu dönemde kadın yazarlar tarafından yazılan bazı roman ve hikâyelerde de kadın meselesinin işlendiği görülmektedir. Örneğin Fatma Aliye Hanım kadın sorununu romanlarında işleyen ilk Müslüman Türk kadın romancımızdır. Entelektüel bir aileden gelen yazar, Ahmet Mithat Efendi'nin görüşleri etkisinde kalmıştır. Fatma Aliye, meselelere hep İslami bir perspektiften bakarak, sorunu İslam'ın yanlış anlaşılması ve uygulanmasında görmüştür. Yayınlanmış ilk Türkçe kadın romanının yazarı olarak bilinen Zafer Hanım ise evlilikte yaşanan sorunlara değinmiştir. (Çakmak, 2011: 60,61).

IV. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Kadınların Sosyal Hayatı ve Gönüllü Askerlik:

Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde Batı Edebiyatı'ndan alınan türler içinde tiyatronun üzerinde ayrıca durulmuş ve bu türe çok önem verilmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *"1839-1856 yılları arasında memlekete giren yenilikler arasında bizce en mühimi, o zamana kadar pek az bilinen bir yazı nevini tanıtması, sonra da bir taraftan umumi hayata, diğer taraftan gelecek nesillerin fikri çalışmasına tesiri itibarıyla tiyatro olmuştur."* sözleri bu tespiti doğrulamaktadır. (Çakmak, 2011: 64). Tanzimat Dönemi'nde tiyatrodaki kadınların etkinliği görülmemektedir. 2. Meşrutiyet Dönemi Tiyatrosu'nun kadına dair konuları genellikle kuma sorunu, çekeşlilik (poligami), boşanma (talâk) gibi konular olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türk Kadını, ilk kez tiyatro sahnesine çıkmıştır. Bu döneme kadar tiyatrodaki sadece Ermeni ve Rum kadınları sahne alabilmiştir. 1920 yılında ise Afife Hanım, Jale takma adıyla sahneye çıkarak ilk Türk kadın tiyatro oyuncumuz olmuştur. Daha sonrasında Müslüman kadınların sahneye çıkması yasaklanmıştır. Bu yasağa rağmen bazı kadın tiyatro oyuncularımız sahneye çıkmaya devam etmişlerdir. Şaziye (Moral), Münire (Neyire Neyir), Bedia (Muvahhid) sahneye çıkan diğer Türk kadınları olmuşlardır. (Demir, 1999: 112). Türk Ocakları'nda "Yeni Turan" piyesinin oynatılması sırasında çıkan büyük tartışmalardan sonra, Cumhuriyet'in ilanına kadar tiyatrodaki hiçbir Müslüman kadına rol verilmemiştir. (Bulut, 2013: 328).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde toplumsal hayatta yaşanan değişim kadınların kıyafetlerine de yansırken kadınların giyim tarzlarındaki değişim bazı kesimlerin tepkilerine neden olmuştur. II. Abdülhamit ise eskiye dönüşü uygulamak isteyerek bu konuda bazı kısıtlamalar getirmiştir. Avrupa mağazalarından alışveriş yasaklanmış, çarşafın rengi, peçelerin kalınlığı, ayakkabıların biçimini kurullarla belirlemiştir. (Akşin, 2014: 157).

Osmanlı kadınının kıyafetinde iki farklı özellik dikkat çekmektedir: ev içi giysisi ve ev dışı giysisi. Ev içinde giyilen giysiler gösterişli olmasına karşın, ev dışında giyilen giysiler bu şatafatı tamamıyla örten giysilerdi. Bu dönemde Türk kadınının giyimine Hıristiyan kadınlara benzememesi için kıyafetin biçiminden, rengine kadar kısıtlama getirilmiştir. Bu kısıtlama Hıristiyan kadınlar için de geçerli olmuş, onların Müslüman kadınlar gibi giyinmesi yasaklanmıştır. (Çakır, 2016: 245,247).

Ancak bunca yasağa ve kısıtlamaya rağmen ilginç olan bir olay vardır ki o da padişahın kendi emrini yine kendisinin çiğnemesi yönündedir. II. Abdülhamit, Yıldız Sarayı'na çarşaf

giyerek giren erkeklerin varlığını öğrenince, suikast düşüncesiyle çarşafın yasaklanmasını istemiştir. Çarşaf yasağı pek uzun sürmese de II. Abdülhamit tarihe “çarşafı yasaklayan Osmanlı padişahı” olarak geçmiştir. (Çakır, 2016: 249).

Bu dönemde yaşanan en önemli hadiselerden biri de kadınların gönüllü olarak askere alınması olmuştur. İstanbul’da Birinci Ordu’nun oluşturduğu Birinci Kadın İşçi Taburu, geri hizmette kadınlara çalışma alanları yaratmıştır. Bu tabura kabul edilen kadınları da İstanbul’da Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Anadolu’da ise İdare Meclisleri seçmiştir. İşçi Taburu’nda çalışacaklar için sekiz saatlik çalışma süresi belirlenmiştir. Ayrıca memur olan kadınların görevleri erkeklerinki ile aynı olmuştur. Onlar da erkekler gibi nöbet tutarken, tek fark askeri talimlerden muaf olmaları olmuştur. Maaşlı olan bu memurelerin seçim, tayin, terfi ve azli gibi işlemler ordu kumandanlığınca yapılmıştır. Evli olan tabur kadınlarına ise sabah iş başında olmak şartı ile hafta da dört gece izin verilmiştir. Ayrıca yine bu dönemde Suriye’de Cemal Paşa’nın öncülüğündeki Dördüncü Ordu içinde Kadın Amele Taburu oluşturulmuştur. (Demir, 1999: 112).

V. Meşrutiyet Dönemi’nde Kadın Hakları İçin Mücadele Veren Türk Kadınları

A. Halide Edip Adıvar (1882-1964)

II. Meşrutiyet ve ardından Milli Mücadele yıllarında, Türk kadınının erkeklerle eşit haklara kavuşması için mücadele veren kadınlarımızın başından Halide Edip Adıvar gelmektedir. Halide Edip, Amerikan Koleji’nden mezun olan ilk kız Müslüman Türk öğrencidir. İleride mücadelesini vereceği kadın hakları konusundaki görüşleri ise muhtemel bu okulda okuyan diğer yabancı kız öğrencilerin yaşayış tarzlarından etkilenip bunu Türk Kadınları ile mukayese etmesi neticesinde oluşmuş olmalıdır. 1901 yılında hocası olan matematikçi Salih Zeki ile evlenmiş (Avcı, 2016: 237). ve onunla olan evliliğinden Ayetullah ve Hasan Hikmetullah isminde iki oğlu olmuştur. Ancak 1910 yılında kocasının ikinci bir evlilik yapmak istemesi üzerine boşanma kararı almıştır. (Aktaş, 2013: 2). Okumuş ve çok ünlü bir matematikçi olmuş olan Salih Zeki’nin bile ikinci bir evlilik yapmak istemesi aslında bizlere dönemin kadın sorununu anlamamızda yardımcı olmaktadır. Ayrıca Halide Edip’in bu durumu kabul etmeyerek kocasından ayrılması da kadın sorunu hakkında verdiği mücadelenin aslında ilk başkaldırısıdır.

Halide Edip 1908’de Hüseyin Cahit (Yalçın)’ın çıkarmış olduğu Tanin Gazetesi’nin yazı kadrosuna girmiş ve buradaki yazıları ilgi ile karşılanmıştır. Sonrasında ise 31 Mart

Hadisesi'nde tehdit edilmesi üzerine Mısır'a gitmiştir. 1909'da yurda dönerek öğretmenlik yapmıştır. 1910-1912 yılları arasında ise hayranlık duyduğu Ziya Gökalp'in yanında olup Türkçü kadroya katılmış ve Türk Yurdu Dergisi'nde yazılar yazmıştır. Biryandan da Teâlî-i Nisvan Cemiyeti'nde yardım ve hastabakıcılık kollarını teşkilatlandırmaya çalışmıştır. 1917'de ise Adnan Adıvar ile evlenmiştir.

15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiğinde Türk Ocakları bu olayı protesto etmek için mitingler düzenlemiştir. Türk halkını harekete geçirmek için uğraş vererek bu mitinglere katılanlar arasında ise Halide Edip de vardır. (Aktaş, 2013: 3).

Halide Edip, Kurtuluş Savaşı yıllarında etkin görevler almış ancak savaştan sonraki rejimin niteliği konusunda Mustafa Kemal ve ekibiyle anlaşamarak yurdu terk etmiştir. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında görev almayarak uzunca bir süre yurt dışında ders vermiştir. 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız İzmir milletvekili olmuş olan Halide Edip, 1954'te siyasetten çekilerek üniversitelerde ders vermeye başlamış ve 1964 yılında da vefat etmiştir. (Avcı, 2016: 241).

B. Fatma Aliye Topuz (1862-1936)

İstanbul'da doğan Fatma Aliye Hanım, son devir Osmanlı devlet adamlarından hukukçu ve tarihçi Ahmed Cevdet Paşa ile Adviyeye Rabia Hanım'ın kızlarıdır. Babasının resmi görevi dolayısıyla pek çok vilayette bulunmuş ayrıca çağdaşlarından farklı olarak özel hocalardan ders alarak iyi bir eğitim görmüş ve Fransızca öğrenmiştir. Fatma Aliye, 1878 yılında henüz 16 yaşında iken, II. Abdülhamid'in yaverlerinden olan Kolağası Faik Bey ile evlenmiştir. (Aşa, 1995: 261). Faik Bey bir süre sonra eşinin okuma ve yazmasını yasaklamıştır. Eşi tarafından evliliğinden on yıl sonra okuma ve yazmasına izin verilen Fatma Aliye, bu izinin ardından George Ohnet'nin Volonte'sini Meram adıyla ve "Bir Kadın" imzasıyla Türkçeye çevirmiş ve bu çevirisi hem Fransızcaya, hem de Türkçeye olan hâkimiyeti sebebiyle çok beğenilmiştir. (Avcı, 2016: 233,234).

Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Şemseddin Sami gibi yazarlar eserlerinde kadın sorununu ele almışlardır. Ancak bu mesele bir kadın yazar tarafından ilk kez Fatma Aliye tarafından işlenmiştir. O, kadın sorununu eserlerinde ele alan ilk kadın romancımızdır. (Canbaz, 2005: 1,2). Fatma Aliye ilk olarak "üstadım" dediği AhmedMidhat Efendi ile birlikte Hayal ve Hakikat adlı romanını daha sonra ise Muhâdarât adlı romanını kaleme almıştır. Bu romanların dışında en ilgi çeken eserlerinden biri de Nisvân-ı İslâm adlı kitaptır. Bu kitapta, kadınlara eğitim ve çalışma hakkının tanınmasını isteyen Fatma Aliye kadının iyi bir eş, iyi bir anne ve

iyi bir Müslüman olması gerektiğini söylemektedir. “Yaşamak, ferace, çarşaf ve peçe sonradan feth olunmuş yerlerin âdetidir” diyen Fatma Aliye, tesettürün aşırıya kaçmasının buralardan edinilen adetlerin dini kural diye uygulanışına bağlamıştır. Yine bu eserinde Fatma Aliye, kadınların dini hükümlere uygun olmak ve israf etmemek şartıyla modayı takip edebileceğini, bunu yaparken de yerli kumaş kullanılması gerektiğini savunmuştur. (Avcı, 2016: 235). Buradan da anlaşılıyor ki Fatma Aliye, kadın sorununa Türkçü-İslamcı bir çerçeveden bakmıştır.

Fatma Aliye, yazarlığı dışında dernek kurmak ve yardım işleri gibi çeşitli sosyal faaliyetlerle de bilinmektedir. 1897 Türk-Yunan savaşındaki şehit ve gazilerin ailelerine yardım amacıyla Cemiyet-i İmdadiyye derneğini kurmuş ve bundan dolayı II. Abdülhamid tarafından bir berat verilmiştir. Bununla yetinmeyen Fatma Aliye Hanım, ayrıca Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk kadın mensubu olmuş ve burada da Trablusgarp ve Balkan Savaşı'nda şehit olanların ailelerine yardım toplama çalışmalarına katılmıştır. Çalışmaları takdir gören Fatma Aliye, Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından bir madalya ile ödüllendirilmiştir. (Aşa, 1995: 261).

Fatma Aliye'nin eserleri 1894'ten itibaren yabancı dile çevrilmiş ve Chicago'daki kadın yazarlar bibliyografisine girmiştir. Turhan Tan'a göre Fatma Aliye'nin bu şöhreti Halide Edip gibi kuvvetli bir hanım yazar karşısında gitgide sönmeye yüz tutmuştur. Fatma Aliye, 1936 yılında vefat ettiğinde, geride 14 eser bırakmıştı. (Avcı, 2016: 235).

C. Emine SemiyeÖnasya (1864-1944)

Emine Semiye, Cevdet Paşa'nın kızı ve Fatma Aliye Hanım'ın kendisinden iki yaş küçük olan kız kardeşidir. Batıda eğitim gören ilk Türk kadınlarından olan Emine Semiye, Fransa ve İsviçre'de yedi yıl psikoloji ve sosyoloji eğitimi almış, sonrasında uzun yıllar Paris'te yaşamıştır. (Karaca, 2011: 115).

II. Meşrutiyet Dönemi kadın haklarının savunucularından olan Emine Semiye, Meşrutiyet'in ilanı ile kadınlara verilen pek çok hak ve özgürlük sözlerinin İttihat ve Terakki tarafından tutulmaması üzerine partiyle arası açılmış ve “*Terakkiyat-ı Nisvaniyyeyi Kimden Bekleyelim?*” adlı makalesini kaleme almıştır. Bu makalesinde verilen sözlerin tutulmadığını ve kendilerine verilecek hakların yine kadınların mücadelesiyle gerçekleşeceğini belirterek, kadınları bu mücadele için teşvik etmiştir. (Karaca, 2013: 1484).

Emine Semiye ve Fatma Aliye aynı ailede yetişmiş iki kardeş olmasına ve ikisi de kadın haklarının savunucusu olmalarına rağmen aslında görüş bakımından birbirlerinden oldukça farklıdır. Fatma Aliye İslami kadın yaratma mücadelesi vermiş, Emine Semiye ise olaya daha

feminist bir düşünce ile yaklaşmıştır. Emine Semiye, yaşadığı döneme göre oldukça ileri bir düşünceye sahiptir. O, kadın ile erkeğin eşit olduğunu, hatta kadınların erkeklerden zekâ, maneviyat ve şefkat yönünden daha yüksekte olduklarını savunmuştur. Emine Semiye, kadınları erkeklerin gölgesi olarak görenlere meydan okumuştur. (Karaca, 2013: 1485).

Dönemin kadın haklarının savunucuları olarak şimdilik bu üç örnekle yetineceğiz. Ancak II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadın hakları için mücadele eden kadınlarımız tabii ki bunlarla sınırlı değildir. Bu dönemde NakiyeElgün (1882-?), Nezihe Muhittin Tepedelengil (1889-1958), Sabiha Sertel (1895-1968), Afife Jale (1902-1941), Şükufe Nihal Başar (1896-1973), Müfide Ferit Tek (1892-1971) ve Nuriye Ulviye Mevlan Civelek (1893-1964) gibi daha birçok kadınıımız kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve çağdaşları batılı kadınlarla aynı haklara kavuşmak için mücadele etmişlerdir.

VI.İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık Fikirleri Ekseninde

Kadın Sorunu: II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadın meselesi “âlem-i nisvan” adı altında tartışılmıştır. Bu meseleyi ilk ele alan ise Batıcılar olmuştur. (Bulut, 2013: 323). Böylece Osmanlı'da kadın meselesi daha çok erkeklerin müdahil olup tartıştığı bir konu haline almıştır. Bu fikirlerin öncüleri olan aydınlar, Osmanlı Devleti'nin ayağa kalkması için çözüm aramışlardır. Kadın meselesi ise en çok tartışılan meselelerden olmuştur.

İslamcılara göre, yaşanan İslam ile asıl İslam farklıdır. Bu çerçevede yaşanan İslam'ın gerçek İslam'a dönüştürülerek ıslahı şarttır. Avrupalıların Panislamizm dedikleri bu akım batının manevi ve kültürel yönlerini ayırarak sadece ilim ve tekniğin alınmasından yanadır. Kadının ise Batı akımlarından korunmasını isterler. Ancak onlar kendi içerisinde de ayrılmışlardır.

İslamcılar önce Sırat-ı Müstakim, sonra Sebil-ür-Reşat dergilerini çıkarmışlardır. Sebil-ür-Reşat'ın pek çok yazarı daha sonra Türkçüler ve Batıcılar arasına girmişlerdir. (Ülken, 2013: 280,281). İslamcıların en radikal kanadından olan Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, kadınların çarşafsız ve bir erkeğin yanında sokağa çıkmasına şiddetle karşı çıkmış ve kadınların çarşaf giymesini mecburi kılacak bir kanun istemiştir. Musa Kâzım Efendi'ye göre, tesettür kadına hiçbir hakkını kaybettirmez. Kadınlar ancak kendi aralarında olmak şartıyla eğlenebilir, konferans verip dinleyebilir. Ona göre kadın, iptidai, rüşdi ve idadi seviyesinde tahsil görebilir. Ancak daha fazlasına ev ve analık görevleri müsaade etmez. (Kurnaz, 1991: 62). Musa Kâzım Efendi, devletin şeriatla yönetildiğini ve şeriata uymayanların ise cezalandırılması gerektiğini

söylemektedir. Bunca imtiyazdan sonra Müslüman Kadınların, Avrupa kadınları gibi iş hayatına girmelerine ise hiç gerek yoktur. (Berkes, 2016: 446).

Muhammed Abduh'a göre, kızların okutulmasına cevaz olmakla birlikte, okuyacakları okullar yabancı dil, piyano gibi dersler veren okullar olmamalı, tam bir Müslümanlık eğitimi verilmelidir. Mustafa Sabri Efendi ise, hükümet dairelerine kadın memur alımını tartışmış ve kadın ile erkeğin asla eşit olmadığını söylemiştir. Resim ve fotoğrafa karşı olan Mustafa Sabri, kadının boşanma hakkının da olmadığını savunur. Musa Kâzım Efendi de kadının duygusallığından dolayı ona boşanma hakkının verilmemesi gerektiğini savunur. Ayrıca din poligamiyi emretmemekle birlikte çok kadınla evliliği normal karşılamıştır. Şeriata uymayı bir anayasa zorunluluğu olarak gören Şeyhülislam, çok eşlilik, boşanma, peçe ve çarşaf sorunları tabiat zorunlulukları saymış ve bunların anayasa ve hükümet sorunları olmadığını söyleyerek bir nevi kendiyle çelişmiştir. (Berkes, 2016: 447,448).

İslamcılar kadın meselelerine bakış hususunda kendi içlerinde ikiye ayrılmıştır. Bunlardan Musa Kâzım Efendi, Mahmut Esad, Ahmet Naim, Muhammed Abduh ve Ahmet Hamdi gibi kişiler koyu şeriatçidir. Diğer yandan Mehmet Akif, M. Şemseddin ve Said Halim gibi kişiler ise daha ılımlı İslamcılardır. (Safa, 2013: 64).

Mehmet Akif'e göre Avrupa'dan ilim zihniyeti alınmalı fakat İslam'ın esasları ve Türk kültürü korunmalıdır. (Kurnaz, 1991: 63). Bu değerlerin kaybedileceği düşüncesiyle de Batı'nın bilinçsizce örnek alınmasını tehlikeli bulmuştur. Mehmet Akif, çarşafı çıkarma bahanesi ile kadının tamamen Batılı kadınlara benzetilmesini doğru bulmamıştır. Kadının toplumda ezilmesine, hor görülmesine şiddetle karşı çıkan yazar, kadınların eğitilmesini savunmuş, çok eşliliğe de tasvip etmemiştir. O, kadının ezildiğini kabul etmiş ve bunun sebebi olarak da İslam'ın yanlış anlaşılmasını göstermiştir. (Bulut, 2013: 324).

Üç akım incelendiğinde şüphesiz en radikal düşüncelerin Batıcılardan çıktığı anlaşılacaktır. Ancak onlarda tıpkı İslamcılar gibi kendi içinde ayrılmış ve kadın sorununa farklı bakış açıları getirmişlerdir. Bir kısmı batıyı her şeyiyle olduğu gibi kabul etmek gerektiğini savunmuş ve kadın sorununun müsebbibi olarak din ve örfi kuralları göstermiştir. Batıcıların bir kısmı ise batının sadece tekniğini almanın uygun olduğunu savunarak, kendi kültürümüzden taviz vermenin doğru olmadığını savunmuş ve kadın sorununun sebebinin din olmadığını belirtmişlerdir.

Batıcı çizgiyi her şeyi ile kabul eden Selahattin Asım 1905'te yayınlanan Türk Kadınlığının Teredditsizliği eserinde, dini kökenli kanun ve törelerin erkekler üzerinde olumsuz etki yaptığını,

erkeklerin gerilemesinin de kadınların geri kalmasına sebep olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, Türk kadını dini baskılar yüzünden tabii özelliklerini yitirerek yozlaşmıştır. (Kurnaz, 1991: 66).

Batıcıların kadınların meselelerinin çözümü hususundaki programları İctihad mecmuasında neşredilmiştir. Bu program şu şekildedir: Padişahın tek bir zevcesi olacak, cariye istifraş etmeye hakkı olmayacak. Kadınlar israf etmemek şartıyla diledikleri gibi giyinebilecekler. Kadınların giyimine katiyen müdahale edilmeyecek. Şeyhülislamın çarşafa dair beyannameler yayınlamayacaklar. Polisler kadınların işine ancak uygunsuz bir durum vuku bulduğunda müdahale edebilecekler ve bu vazifelerini de nezaket içerisinde ifa edecekler. Kadınlar vatanın en büyük velinimetini sayılarak kendilerine erkekler tarafından hürmet gösterilecek. Kadınlar ve genç kızlar, erkeklerden kaçmayacaklar. Her erkek beğendiği ve istediği kızla evlenebilecek. Görücülük usulüne nihayet verilecek. Kızlar için diğer mekteplerden başka bir de tıbbiye mektebi açılacak. (Safa, 2013: 59,60).

Batıcıların önde gelen simalarından biri de Abdullah Cevdet'tir. O zamana kadar çok dindar olan Abdullah Cevdet'in İbrahim Temo ile tanışması ve onun önerdiği kitapları okumasından sonra görüşleri son derece değişmiştir. (Ülken, 2013: 350). O kadar ki Abdullah Cevdet, Balkan Harbi'nin Osmanlılar içinde yarattığı üzüntü karşısında bile "*Dünya'da bir ikinci medeniyet yoktur. Tek medeniyet Avrupa medeniyetidir*" demiştir. (Mardin, 2015: 16). Abdullah Cevdet'in fikirleri yaşadığı döneme göre oldukça iddialıdır. O, tek eşliliği savunmuş ve çocuğun terbiyesini verenin ilk anne olacağını söyleyerek kadınların eğitilmiş olmalarının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Hür olmayan kadınlardan doğacak çocukların bu psikoloji ile yetişeceğini öne sürmüş ve irsiyet yoluyla yozlaşmanın aktarımı kuramını savunan Ribot'un düşüncelerini benimsemiştir. (Bulut, 2013: 325).

Yine bu görüşü savunanların başında Tefik Fikret gelmektedir. Onun şiirlerinin çoğu geleneklere ve gericiliğe saldırı şiirleridir. (Berkes, 2016: 384). *Hemşirem* adlı şiirinde yer alan "*Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer*" mısraları dönemin kadın sorununda bir slogan haline almıştır. Ayrıca Tefik Fikret, "*Kızlarını okutmayan bir millet oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir. Hüsrana ağlasın*" sözleri de kadının eğitime verdiği önemi anlamamız açısından son derece önemlidir. (Kurnaz, 1991: 67).

Bununla birlikte bazı Batıcılar ise doğrudan dine karşı tavır almayarak daha ılımlı olmuşlardır. Bunlardan Rıza Tefik'e göre, Türk kadınının durumu dini değildir. Ahmet Cevat Emre *Bizde Kadınlar* adlı eserinde "İslam kadına yüce bir hak vermiştir, ama biz bu hakkı ona tanıyor muyuz?" demiştir. Halil Hamit, *İslamiyet'te Feminizm* adlı yazısında Müslümanlığın

kadın-erkek eşitliğine karşı olmadığını söylemiştir. Celal Nuri İleri Kadınlarımız adlı eserinde kadın sorununun dini değil, toplumun kadını aşağılamasından kaynaklandığını belirtmiştir. (Kurnaz, 1991: 68).

Türkçülük fikrinin başlıca temsilcileri Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, İsmail Gasıralı, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi, Halide Edip Adıvar gibi son derece tanınmış isimlerdir. Onlar, Türk Yurdu ve Türk Ocağı etrafında toplanmışlardır.

Türkiye’de Türk milliyetçiliğini esas alarak kurulan ilk cemiyet Türk Derneği’dir. Bu cemiyet, 1908 yılı Kasım’ın da İstanbul’a gelen Yusuf Akçura’nın çabalarıyla kurulmuştur. (Akçura, 2015: 197). Türk Ocağı ise, 12 Mart 1912’de kurulmuştur. (Akçura. 2015: 202). Kadın-erkek eşitliğini savunan Türkçüler, ilk defa olarak 1912’de kadınlı-erkekli toplantılar, konferanslar ve konserler düzenlemişlerdir. Dönemin şartlarına göre çok ileri olan bu hareket özellikle İslamcılar tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. (Kurnaz, 1991: 70).

Türkçüler Orta Asya eski Türk adetlerini yeniden canlandırmak gayesinde olmuşlardır. Türkçülerin fikir babası olan Ziya Gökalp’e göre, Türkler artık bu eski ahlaklarını tamamıyla yitirmişlerdir. İran ve Yunan uygarlıklarının etkisiyle kadınlar tutsaklığa düşmüşler, haklar bakımından erkekten çok aşağıya inmişlerdir. O, feminizmin doğuşunu, Türkçülük akımının doğuşuna bağlamaktadır. Çünkü eski Türklerde kadının değeri oldukça fazlaydı. Hatta Gökalp, feminizmin Türklerden doğduğunu iddia ederek, “gelecekteki Türk ahlakının ilkelerinden biri de feminizm olmalıdır” demektedir. (Gökalp, 2006: 199). Gökalp, bu üç düşünce akımının da benimsenmesi gerektiğini savunur. Yani, “çağdaş bir İslam Türklüğü” yaratmak ister. (Gökalp, 2005: 32). Ziya Gökalp, aynı şekilde eğitimi de üçe ayırır. Önce ulusal dil ve edebiyat ile ulusal tarihimiz, sonra Kur’an ve din dersleri ve son olarak doğa bilimlerinin öğretilmesini gerekli bularak, eğitimde izlediği amaçların Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık olduğunu söyler. (Gökalp, 2005: 69,70).

Ziya Gökalp’e göre, eski Arap ailesi ana soyludur. İslam ailesi önce çekeşliliği kaldırdı, boşanmayı bazı şartlara bağladı ve evlenmeyi kanuna bağladı. Kadını hareme kapatmadı. Sosyal hayatta yer verdi. Fakat İslam örfü Abbasilerden başlayarak değişti. Arap, Fars, Türk ve başka kavimlerden bir ümmet doğdu. Gerek İran’da, gerek Bizans’ta gerekse Yunan medeniyetinde harem ve örtünme vardı. Bu iki eski medeniyetin etkisiyle İslam kadınları örtündüler. (Ülken, 2013: 481). Bu sebeplerle Gökalp, kadınlara meslek sahibi olabilme, eğitimde eşitlik, evlenme, boşanma ve miras gibi konularda erkeklerle eşitlik sağlanmasını savunmuştur. (Berkes, 2016: 448).

Ahmet Ağaoğlu ise kadın meselesine en dikkat çeken Türkçülerden olmuştur. Yayınladığı *İslama Göre ve İslam Âleminde Kadın* isimli risalesinde, İslam'ın Abbasilerin orta devirlerine kadar ilerici olduğunu, daha sonra ise âlimler ve şeyhlerin menfaatçilikleri yüzünden çöktüğünü söylemiştir. Ahmed Bey bu risalesinde İslam'ın ilerlemesi ve gerilemesini kadına bağlamıştır. Ona göre İran medeniyeti ve İslam öncesi Arap adetlerine kıyasla Hz. Peygamber kadını çok yüceltmıştır. Kuran'a göre birden fazla kadınla evlilik doğru değildir. (Akçura, 2015: 189). Ağaoğlu'na göre, kurtuluş ve ilerlemenin sağlanması için iki meselenin çözümlenmesi gerekmektedir: Kadın meselesi ve Elifba'nın ıslahı. (Akçura, 2015: 190). Yazdığı makalelerinde kadın meselesine sık sık vurgu yapan yazar, kadınların da erkekler gibi eğitim görmesini, seçmesini ve seçilmesini, memuriyetlerde de ayırım yapılmamasını söylemiştir. Ona göre kadınların eğitimsizliği insanlığında eğitimsizliğidir. 1925-1926 yıllarında Ankara Hukuk Mektebi'nde verdiği derslerde de kadın meselesine vurgu yapmıştır. Kadınların gelecek nesilleri yetiştiren bireyler olmaları gerçeğinden hareketle onları eğitimden mahrum bırakmanın gelecek için felaket olacağını savunmuştur.

Ailenin önemine her fırsatta vurgu yapan Ağaoğlu, görücü usulü evlenmelerin sağlıksız olacağını savunarak buna nihayet verilmesini söylemiştir. (Sakal, 1999: 136). Çokeşliliği de hoş karşılamayan yazar, yazılarında İslam'ın "*Adil olmayacaksınız tek kadınla evleniniz*" sözünü hatırlatmıştır. Arap ve İran medeniyetinin birer etkisi olarak gördüğü çokeşliliği, kadının ahlaksızlık aracı olarak görülmesine, ilim ve irfandan uzaklaşmasına ve haremde tembel varlıklar olarak şahsiyetlerinin ellerinden alınmasına sebep olduğunu savunmuştur. (Sakal, 1999: 137).

SONUÇ

Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme süreci II. Meşrutiyet Dönemine gelindiğinde artış göstermiş, yaşanan bu değişimden en çok etkilenen kadınlar olmuştur. Bu dönemin aydınları kadın hakları ile yakından ilgilenmişlerdir. Bunun en önemli nedeni bu aydınların toplumun gelişmesinin aileden geçeceği yönündeki düşünceleridir. Bu nedenle söz konusu dönemde kadının eğitime son derece önem verilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde artan eğitim imkânlarıyla kadınlar gazete ve dergi çıkarmışlar, konferans ve kurslar düzenlemişler, bunun yanında birçok dernekler kurmuşlardır. Çıkardıkları gazete ve dergilerle pek çok kadına ulaşarak bilinçlendirmeyi amaçlayan kadınlar, düzenledikleri konferans ve kurslarla da kadın sorununa değinerek seslerini duyurmaya

çalışmışlardır. Yine aynı amaca hizmet eden kadın cemiyetleri bunun yanında gerek askere, gerekse yardıma muhtaç ailelere umut olmuştur.

Cumhuriyetin temellerinin atıldığı bu dönemde pek çok sorunla karşılaşmalarına rağmen yılmadan hak arayışında olan Türk Kadınlarının başında Halide Edip Adıvar, Fatma Aliye Topuz, Emine SemiyeÖnasya, Nezihe Muhittin, Afife Jale, Sabiha Sertel, Şükufe Nihal Başar, Müfide Ferit Tek gibi isimler yer almaktadır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde erkeklerin savaşta olması ve bu sebeple azalan erkek nüfusunun yerine kadınlar iş hayatına girmiş, öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler edinmişlerdir. 1917'de Aile Hukuku Kararnamesi yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararnameye göre kocanın ikinci bir kadınla evlenebilmesi ilk kadının rızasına bırakılmış, evlilikte belediye nikâhı şartı yasal zorunluluk haline getirilmiştir.

Bu dönemin kadın ve erkek aydınlarının en önemli isteği, kadının da erkekler gibi eğitim hakkından yararlanması olmuştur. Nitekim bu isteğin bir sonucu olarak Avrupa'daki kız okullarının eğitim programları incelenerek ülkedeki kız mekteplerinin eğitim programındaki eksiklikler dillendirilmiş ve bazı derslerin eklenmesi özellikle kadınlar tarafından istenmiştir. Bu derslerin arasında özellikle tarih dersi yer almaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ilk kız idadisi ve kızlar için ilk kez olarak bir yüksek öğrenim kurumu açılmıştır.

Hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı bu süreçte Osmanlı kadını, gördükleri desteğin yanı sıra şiddetli eleştirilere, hatta engellemelere de maruz kalmıştır. Ancak tüm eleştirilere rağmen İkinci Meşrutiyet dönemi kadınları haklarını arama mücadelelerinden vazgeçmemiştir. Netice itibariyle bu dönemde kadınların sosyal, siyasal ve hukuki alanda elde ettikleri kazanımlar Cumhuriyet Dönemi'nde kadın hakları hususunda yapılan inkılâpların da temelini teşkil etmiştir.

KAYNAKÇA**Kitaplar**

- AKÇURA, Y. (2015), *Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, İstanbul, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.
- AKŞİN, S. (2014), *Jöntürkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara, İmge Kitabevi.
- AKYÜZ, Y. (2014), *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2014*, Ankara, Pegem Akademi.
- AŞA, H. E. (1995), “*Fatma Aliye Hanım*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Cilt 12
- BERKES, N. (2016), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- ÇAKIR, S. (2016), *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul, Metis Yayınları.
- GÖKALP, Z. (2005), *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, (Yay. Haz.) Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- GÖKALP, Z. (2006), *Türkçülüğün Esasları*, (Yay. Haz.) Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- KURNAZ, Ş. (1991), *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- KURNAZ, Ş. (1995), *Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı’ya Armağan*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- MARDİN, Ş. (2015), *Türk Modernleşmesi*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- SAFA, P. (2013), *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- SAKAL, F. (1999), *Ağaoğlu Ahmed Bey*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÜLKEN, H. Z. (2013), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YURDSEVER ATEŞ, N. (2009), *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu 1925-1927*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20 Yıl Özel Yayını.

Makaleler

- AKTAŞ, Ş. (2013), “*Halide Edip Adıvar*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, SS. 1-12.
- AVCI, M. (2016), “*Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Hakları’nın Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar*”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], Erzurum, Sayı 55, SS. 225-254.
- AYDIN, H. (2009), “*Kadın (1908-1909): Selanik’te Yayımlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 22, SS. 147,156.
- BİRECİKLİ, İ. B. (2008), “*Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme*”, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, SS. 211-226.
- BULUT, S. (2013), “*Türkçülerin Gözünden Osmanlıda Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı*”, Tarihın Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 10, Yıl 5, SS. 313-336.

- ÇAKMAK, B. (2011), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Uzanan Çizgide Osmanlı’da Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosu’nda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu”, Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi, Sayı 8, SS. 44-79.
- DEMİR, N. Ö. (1999), “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, SS. 107-115.
- GÜLCÜ, E ve TUNÇ, S. (t.y.), “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Yıl 3, SS. 155-176.
- KARACA, Ş. (2011), “Modernleşme Döneminde Bir Kadın Yazarın Portresi: Emine Semiye Hanım”, Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 57. SS. 115-134.
- KARAGÖZ, S. ve ŞANAL M. (2015), “İkinci Meşrutiyet Dönemi Kadın Gözüyle Kadın Eğitimi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 39. SS. 679-691.
- ÖZKİRAZ, A. ve ARSLANEL, M. N. (2011), “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, SS. 1-10.

Tezler

- CANBAZ, F. (2005), *Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu*, Ankara, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi.